

Aktuellt

Från Fornminnesavdelningen

För de ekonomiska och topografiska kartorna över Sverige har riksantikvarieämbetets fornminnesinventering under det gångna året inventerat en sammanlagd areal av 194 kvadratmil. Inventeringen fortsatte inom Värmlands, Kopparbergs, Västernorrlands och Norrbottens län samt påbörjades inom Hallands och Jämtlands län.

Senhösten 1964 påträffades vid kabelschaktning på *Estuna kyrkogård*, Uppland, ett flertal pil- och spjutspetsar. Fyndplatsen undersöktes i oktober 1965. Fynden kan dateras till 900-talet e. Kr.

I Närke har med anledning av planerad grustäkt vid *Tomta, Hallsberg*, fem stensättningar och ett röse undersökts.

Vid schaktningar för ett nytt bostadsområde i *Löddeköpinge*, Skåne, påträffades lämningar av en större boplats från vikingatiden. Av fynden tilldrager sig ett s. k. »birkamynt» från 800-talet speciell uppmärksamhet. De ännu ej slutförda undersökningarna har hittills bekostats av Löddeköpinge kommun.

Från Byggnadsminnesavdelningen

Natten mellan den 31 december 1965 och 1 januari 1966 inträffade i *Varnhems kyrka*, Västergötland, en brand, som lätt hade kunnat få förödande verkningar. En elektrisk strålningskamin intill orgeln antände denna, och innan elden upptäcktes hade den fått sådant fäste i orgeln, att denna totalförstördes. Läktarbarriärens baksida blev svårt brandskadad, likaså valvet i kyrkans västra travé, vars sandstensribbor skadades i sådan utsträckning att de delvis måste bytas. Meningen är att de brandskadade delarna skall återställas i sitt ursprungliga skick. Detta kan komma att vålla vissa svårigheter, då detaljfotografier av de förstörda delarna av inredningen saknas. Branden påminner oss sålunda — bl. a. — om hur angeläget det är med en omsorgsfull genomfotografering av våra kyrkor.

I samband med restaureringen av *Laholms kyrka* i början av november 1965 upptäcktes spår av målad dekor i kyrktornets exteriör. Inom länet har tidigare ingen dekoration av detta slag observerats; endast ett enstaka fall av rankdekor i fönsternischer.

Linköpings stad har under de sista åren låtit restaurera ett par medeltida byggnader. Först iordningställdes det s. k. *Klostret* vid Gråbrödragatan och år 1965 har *Stenhusgården* vid Storgatan restaurerats med ekonomiskt bidrag från Lions Club. I samband med undersökningarna påträffades på en intilliggande tomt en källare av ålderdomlig karaktär. Arkitekturdetaljer och stenbehandling ger en antydning om att den tillkommit på 1200-talet.

Den 21 november 1965 återinvigdes *Hammarlunda kyrka* i Skåne efter en omfattande restaurering. I samband med golvomläggning i långhuset påträffades lämningar av två stavkyrkor, som föregått den nuvarande romanska stenkyrkan. Under 1100-talskyrkans äldsta lergolv fanns rester av ett fast jordgolv och på denna nivå framträdde innanför nord- och sydmurarna en rad med vardera fem

stolphål, belägna mittför varandra. I dessa fanns rester av kraftiga stolpar med 40–60 cm diameter. Vid en närmare undersökning framkom ytterligare två rader stolpar intill de först påträffade och med stolphålets bottnar ca 30 cm djupare. För en datering värdefulla föremålsfynd gjordes, bl. a. ett lundamynt från 1000-talets senare hälft och en del av ett bronsspänne från 1000-talet. Under golvet i 1100-talskyrkans runda västtorn frilades två murade stenkistor från tiden omkr. 1200, försedda med utbyggda huvudnischer och täckta av plana lockhällar. Vid restaureringen frilades även kyrkans sydportal, som visade sig ha en fint profilerad omfattning och ett tympanon med två motställda djur i reliefskulptur.

De hösten 1964 påbörjade restaureringsarbetena vid *Vira bruk* i Roslags-Kulla, Uppland, har praktiskt taget slutförts under året. Restaureringen har drivits som beredskapsarbete, till vilket arbetsmarknadsstyrelsen ställt sammanlagt 140 000 kronor till förfogande. Arbetsstyrkan har förflyttats till *Mörby ruin* i Fasterna, Uppland, där erforderliga röjnings- och vårdarbeten har kunnat påbörjas för av arbetsmarknadsstyrelsen anvisade medel. — Till nödvändig upprustning av det statliga byggnadsminnesmärket *Viby by* utanför Sigtuna har byggnadsstyrelsen anslagit vissa medel. Arbetena, närmast omläggning av vasstak och reparation av de mest förfallna byggnaderna, har påbörjats under hösten 1965.

Undersökningarna vid *Slottsön i Trollhättan* har nu avslutats.

Kompletterande undersökningar av under nuvarande gatunivå bevarade rester av *Österport i Halmstad* har i samband med schaktningsarbeten utförts under januari 1966. Denna port, belägen mittför nuvarande Österbro, tillhörde de befästningsverk, som byggdes kring Halmstad under åren 1598–1605. — Under senare delen av november och december 1965 har en av *Halmstads* äldsta korsvirkesbyggnader, *det s. k. Mellgrenska huset* i hörnet av Köpmans- och Klammerdammsgatorna uppmätts, fotograferats och nedmärkts för att ge plats åt ett stort varuhus. För bestridande av kostnaderna har föreningen Gamla Halmstad erhållit bidrag bl. a. från Kungafonden.

Från Museerna

En danskonsert som blivit mycket uppmärksammat av publik och press har givits upprepade gånger i *Historiska museets* medeltidsavdelning. Ett 25-tal dansare från Balettakademien och Koreografiska institutet har deltagit i »Ett spel för museet», komponerat av koreografen Donya Feuer i samarbete med Lennart Mörk och Ulf Björlin.

Historiska museets utställning »Gyllene Forntid», arrangerad av Wilhelm Holmqvist och Birgit Arrhenius och skildrande nordisk metallkonst och olika metalltekniker under järnåldern visades under november–december i Chicago. I USA har »Golden Age and Viking Art in Sweden» väckt stor uppmärksamhet men kommer av tidsskäl endast att visas på ytterligare ett amerikanskt museum, Minneapolis Museum of Fine Arts. På hemvägen kommer den sannolikt att sättas upp på British Museum under april och maj för att därefter återgå till Historiska museet och sedermera till en del svenska läns museer.

Den 27 mars öppnar *Luleå museum* en utställning med material från den av Birgit Arrhenius på Historiska museet 1965 arrangerade »Ansgars Birka».

I *Historiska museet* hölls under tiden 25 november 1965 – 30 januari 1966 en utställning, »Restaurera och bevara», ordnad av riksantikvarieämbetets byggnadsminnesavdelning dels för att propagera för lagen den 9 december 1960 om byggnadsminnen, dels för att presentera avdelningens verksamhet inom den praktiska byggnadsvården. I en serie föredrag under utställningstiden presenterades vissa detaljproblem mera utförligt. Utställningen kommer att i något förminskat skick visas i ett flertal landsortsmuseer med början i Falun.

Under tiden 17 februari – mitten av april visar *Historiska museet* en tysk fotoutställning, »Arkeologi från luften», som vill visa flygarkeologiens möjligheter och begränsningar. Flygarkeologien har särskilt på kontinenten räddat ett stort arkeologiskt källmaterial och kommer utan tvivel få ökad betydelse i framtiden, inte minst inom stora jordbruksområden. Utställningen kommer att visas även i ett antal landsortsmuseer.

Efter en genomgripande restaurering och konservering utställs en tid framåt, i *Historiska museets* barockhall, den märkliga ärkebiskopskåpa som alltsedan 1274 förvarats i Uppsala domkyrka.

I november 1965 lyckades *Linköpings museum* på Bukowskis höstauktion under hård konkurrens från bl. a. en utländsk köpare bli ägare till ett synnerligen förnämligt konstverk – en målning från 1400-talets senare hälft, framställande den heliga Birgitta och ängelns diktamen. Målningen är utförd på träpannå (30 × 37 cm) och i mycket gott skick.

Arbetsmarknadsstyrelsen har beviljat ett anslag för en större ombyggnad av *Gottlands Fornsal*; arbetena har nu igångsatts och första etappen avser att tillföra museet värme.

Hans Hildebrands bibliotek

Efter Hans Hildebrands död 1913 överfördes hans efterlämnade bibliotek till svärsonen, grosshandlare Axel Carlander i Göteborg. Denne lät i stor utsträckning binda boksamlingen i hel- eller halvfranska band hos G. Hedberg i Stockholm och Nils Linde i Göteborg. Han försåg dem med ett exlibris, som förenade hans och svärfaderns namn, och förkovrade den med nyförvärv till in på 1930-talet (han dog 1939). För dessa lät han dock göra ett eget exlibris. När hans maka vid hög ålder avled 1961, stod boksamlingen alltjämt i ett magnifikt biblioteksrum i den stora Carlanderska villan vid »Lyckans väg» i Göteborg. Då hemmet måste upplösas, beslöt arvingarna att donera Hans Hildebrands och vissa därmed sammanhängande partier av Axel Carlanders bibliotek till Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Det Hildebrandska biblioteket omfattar i sitt nuvarande omkring 3 000 band jämte en mindre samling särtryck.

P. H. Törngrens samlingar i Antikvariskt-topografiska arkivet

Vid doktor Törngrens frånfälle i januari 1965 tillföll enligt träffad överenskommelse hans sedan många år insamlade material rörande äldre gravvårdar ATA. Sonen, fil. stud. Erland Törngren, har sedermera, säkerligen helt i överensstäm-

melse med faderns önskemål, till arkivet överlämnat även dennes stora genealogiska och topografiska samlingar.

Vid Törngrens frånfälle hade arbetet med gravvårdarna »Äldre svenska porträttgravvårdar och några deras stilfränder», till vilket han fått bidrag från Statens humanistiska forskningsråd, kommit långt. Avbildningar, kronologiskt ordnade, fanns sålunda över flertalet av honom själv kända gravvårdar, därtill en synopsis med en redogörelse över arbetets uppläggning, register samt en stor samling uppklistrade tidningsartiklar och småtryck, ordnade alfabetiskt efter författare.

Mycken möda hade Törngren också ägnat de medeltida gravstenarna i Vadstena, vilka han dock ej hade för avsikt att själv publicera utan endast som han själv uttryckte det »en smula underlätta ett sådant verks tillkomst genom att söka avvinna befintligt arkivmaterial i text och bild den information som det kan ge».

Den genealogiska samlingen består främst av antavlor över den egna släktens medeltida anfäder och släktporträtt samt avbildningar av de kyrkliga inventarier som släktens förfäder skänkt.

Kvantitativt största är den topografiska samlingen vilken består av tidningsartiklar, småskrifter och fotografier av olika kulturminnesmärken.

Doktor Törngrens samling utgör ett av ATA:s största och värdefullaste tillskott under senare tid.

B. Wallenbergs Stiftelse

Denna stiftelse fyllde den 19 november 1965 tio år. Anslagen ha aldrig tidigare publicerats. Tiden torde dock nu vara mogen för en sammanfattande redogörelse för de ändamål till vilka anslag utgått. Stiftelsen vill understödja konsthistorisk och kulturhistorisk vetenskap. Främst har den intresse för framtagning av muralmålningar och muröppningar i medeltidskyrkor för vetenskapens skull. Därefter för utforskande av Mälardöarnas konst- och kulturhistoria och forntid. Textilhistorisk forskning och arkitekturhistoria ha fått talrika anslag.

Inalles ha utdelats 586 000 kronor, varav 410 000 kronor till konsthistorisk forskning, 131 500 kronor till inhemsk arkeologisk forskning och 44 500 kronor till kulturhistorisk forskning (herrgårdsundersökningar, arkiv, klassisk arkeologi). På Mälardöarnas utforskande har inalles ur dessa grupper fallit 223 500 kronor, bl. a. 85 500 kronor till professor Arwidssons utgrävningar på Viken och 37 000 kronor till professor Holmqvists utgrävningar på Helgö. De textilhistoriska forskningarna ha dragit 64 350 kronor. Kyrkokonstforskningen har slukat inalles 222 650 kronor för kyrkoarkitektur och muralmålari etc. 34 000 kronor ha gått till forskning i profan arkitekturhistoria. Mindre anslag ha gått till Konsthistorisk Tidskrift, Arkeologiska Samfundets verksamhet och inköp av professor Åbergs bibliotek för Institutionen för nordisk och jämförande fornkonst vid Stockholms universitet.

Stiftelsen har en styrelse av affärsmän som sköter ekonomin, och ett råd av vetenskapsmän som undersöker ansökningar om anslag. Till Vetenskapsmannarådet, c/o Wallenberg, Villagatan 4, Stockholm, ställes ansökan före den 15 februari. Anslagen utdelas sedan i april-maj varje år.

Herman Zetterbergs stiftelse

Framlidne hovrättspresidenten Herman Zetterberg, som avled den 18 mars 1963, har testamenterat 75 000 kronor till en stiftelse för främjande av bohusländsk kultur. Sedan 20% av avkastningen lagts till kapitalet skall återstoden disponeras för »åtgärder, som tjäna till att bevara eller beskriva alla slag av kulturminnen (t. ex. byggnader, inventarier, fornlämningar, folktraditioner och Ortsbeskrivningar), som hänför sig till Bohuslän. I den mån åtgärder av sådant slag avser Gustafsbergs badort, har dessa åtgärder företräde, om de i övrigt är lämpliga och ändamålsenliga». Enligt testamentsbestämmelserna skall stiftelsens styrelse utgöras av landshövdingen i Göteborgs och Bohus län eller annan kulturintresserad person som han förordnar (ordförande), förvaltande direktören för Gustafsbergsstiftelsen samt landsantikvarien i Göteborgs och Bohus län.

Johannes Plates kulturminnesfond

Förre postassistenten Johannes Plate från Krokstads församling i Bohuslän, som avled den 17 januari 1965, har testamenterat hela sin kvarlåtenskap till en stiftelse »Johannes Plates Kulturminnesfond» att förvaltas av Bohusläns hembygdsförbund. Av stiftelsens behållning skall $\frac{1}{10}$ vid varje års slut läggas till kapitalet och skall resten av avkastningen användas för »vård, undersökning och beskrivning av fornlämningar och kulturhistoriska minnen i Hembygdsförbundets verksamhetsområde, som är Bohuslän. — Stiftelsens styrelse utses av hembygdsförbundets styrelse och utgöres för närvarande av ordföranden och vice ordföranden i hembygdsförbundets förvaltningsutskott samt av sekreteraren/landsantikvarien. Behållningen i dödsboet efter Johannes Plate utgjorde 126 000 kronor.

Från Landsantikvarieorganisationen

Fil. lic. Gunnar Lindquist, tidigare antikvarie i Linköping, tillträdde tjänsten såsom landsantikvarie i Jönköpings län den 15 november 1965.

Fil. lic. Sven Erik Noreen, tidigare landsantikvarie i Kristianstads län, tillträdde tjänsten såsom landsantikvarie i Östergötlands län den 1 januari 1966.

Fil. lic. Egon Thun, tidigare antikvarie vid riksantikvarieämbetet, tillträdde tjänsten såsom landsantikvarie i Kristianstads län den 1 februari 1966.

Landsantikvarien i Vänersborg, fil. lic. Sven Axel Hallbäck, har under tiden 20 juni 1965 – 20 februari 1966 åtnjutit tjänstledighet för en enmansutredning om »August Abrahamssons Stiftelse och det framtida användandet av Nääs», med fil. kand. Claes Varenius såsom vikarie.

Översättningarna utförda av lektor Richard Cox.

Aktuellt

Från Fornminnesavdelningens verksamhetsområde

Riksantikvarieämbetets inventering för de ekonomiska och topografiska kartorna beräknas i år omfatta en areal av 193,5 kvadratmil och äga rum i följande områden: Skåne (Söderåsområdet), mellersta Halland, mellersta Bohuslän (för topografiska kartan), mellersta Värmland, södra Dalarna, västra Medelpad, sydöstra Jämtland samt norra Lappland och Norrbotten.

Arkeologiska undersökningar kommer att utföras i Uppland, Södermanland, Bohuslän, Öland, Småland och Blekinge. Av dessa är flera stora projekt som påbörjats tidigare år. I Västra Ryd i Uppland undersöks gravfält med fynd bl. a. från folkvandringstid, i Täby norr om Stockholm en boplatz med spår av rektangulära hus från yngre järnålder och i området mellan Eskilstuna och Torshälla ett stort gravfält från yngre järnålder. I Gärdslösa sn på Öland fortsätter givande undersökningar av ett gravfält från järnåldern, och i Bredsättra sn, strax öster om Skedemosse, kommer en järnåldersboplatz att bli föremål för utgrävning. Ett antal rösen kommer vidare att undersökas i närheten av Alvesta i Småland.

Under våren 1966 har Gotlands Fornsal i samband med vägbygge företagit undersökningar på det rika gravfältet vid Högbro i Halla sn, Gotland. Härvid har ett 50-tal gravar framkommit, flertalet brandgravar. Två oplundrade skelettgravar från folkvandringstid visade sig särskilt fyndrika. Den ena innehöll ett ornerat lerkärl, spelbrickor, kam samt en stor glasbägare, vilken är en av de få fullständigt oskadade som överhuvudtaget påträffats. Den andra graven innehöll vapen: spjut, sköld, rester av ett svärd, en kam samt en s. k. Västlandskittel av brons med järnhank. Skelettet i denna grav hade lagts på eller under en björnfäll.

Från Byggnadsminnesavdelningens verksamhetsområde

Genom rivningar på Nedre Norrmalm i *Stockholm* har flera kvarter med värdefull bebyggelse från 1600-talet och framåt utplånats. I samband därmed har Stockholms Stadsmuseum utfört byggnadshistoriska undersökningar och bl. a. tillvaratagit den fina sandstensportalen till Fabian Wredes palats vid Drottninggatan. Vidare har flera välbevarade och dekorativt märkliga bjälktak från 1640- och 1660-talen tillvaratagits i hus vid Drottninggatan och Regeringsgatan.

Den 27 mars återinvigdes *Mariakyrkan i Vä* efter en omfattande restaurering. Restaureringsarkitekt har varit domkyrkoarkitekten Eiler Græbe. Bl. a. har orgelläktaren nedtagits, varigenom öppningarna till västemporen blivit synliga från långhuset. Vidare har 1700-talsaltaret flyttats från sin hittillsvarande plats i koret till den s. k. nykyrkan, en tillbyggnad i norr. Kyrkväggarnas grå kvaderimitation har avlägsnats och interiören har givits en ljus prägel. De romanska målningarna i koret, som åskådliggör Te Deum, har framtagits och konserverats av konservator Våga Lindell-Andersson, Kristianstad. I samband med restaureringen har det också varit möjligt att företa byggnadsarkeologiska undersökningar, som kunnat kasta ljus över kyrkans komplicerade byggnadshistoria.

Inom kvarteret Kransen på *Uppsala* stads östsida har påträffats en medeltida stenbyggnad med måtten 5×10 m. Gråstensgrunden var helt bevarad, liksom ett antal tegelskikt i murförband, och rumsindelningen stod helt intakt. Eventuellt kan det röra sig om resterna av stadens äldsta »rådhus». Genom *Upplandsmuseets* undersökningar har likaså grundmurarna till *S:t Pers kyrka* i kvarteret *S:t Per* frilagts. Av allt att döma har kyrkan i sitt ursprungsskick tillhört ett romanskt skede. Träkistgravar har påträffats kring kyrkan, framför allt på södra sidan, liksom ett antal gravstenar från 1500-talet.

Den mot *Uppsala* domkyrka vettande norra gaveln av *Skytteanum* har frilagts och konserverats och har visat sig stå helt bevarad i medeltida tegelmurverk. I nedre hälften har påträffats de murnischer, som en gång tillhört den tidigmedeltida ringmursborgen kring domberget. Undersökningar i *Gustavianum* på domkyrkans västra sida har blottat ett väl bevarat medeltida tegelmurverk i munkförband. De gjorda fynden stöder den tidigare gjorda förmodan att *Gustavianum* innesluter den medeltida ärkebiskopsgården, som med en gång över domkyrkoplanen stod i förbindelse med domkyrkans västfront.

Visby stad har förvärvat det s. k. gamla *residenset* vid Strandgatan, en timmerbyggnad från slutet av 1640-talet. Undersökningar som förbereder en restaurering har bringat i dagen delvis mycket väl bevarade vägg- och takmålningar daterade 1648 och utförda av Johan Bartsch d. ä., som något senare dekorerade det närbelägna *Burmeisterska* huset.

Det av *Vitterhetsakademien* ägda området vid *Falsterbohus ruin* har iordningställt under ledning av landsantikvarien i Lund. Området har återställt i det skick det hade efter de omfattande friläggnings- och restaureringsarbetena 1934-35. Vallgravarna har rensats och befriats från vass, träd och buskar, vallarna och borgområdet har städats och lagats, och erforderlig murkonservering har utförts.

Från Museerna

På *Historiska Museet* invigdes den 6 juni den amerikanska utställningen »Läkekonst i lera», en unik samling medicinskulpturer från de pre-columbianska högkulturererna i Mellan- och Sydamerika, hopbragt av den amerikanske läkaren professor A. Weisman.

En »stenåldersby» har under april månad tillverkats på *Historiska museet* av ett antal skolbarn i samarbete med elever vid teckningslärareinstitutet och har därefter varit utställd i *Barnens Rum*. Under 14 dagar i april visades också för allmänheten en ovanligt vacker guldarmring från yngre bronsålder, hittad vid jordarbete på *Orust* i *Bohuslän*.

Den stora samling *Stockholmsfynd* — i huvudsak från *Helgeandsholmen*, *Operatomten* och *Dramatiska Teaterns tomt* — som förvarats i *Nordiska museet*, har överförts till *Stockholms Stadsmuseum*. I *Stadsmuseet* öppnades i början av april en utställning om *Strindberghuset* vid *Karlaplan 10*, och vidare har en större modell belysande trakten kring *Slussen* och *Järngraven* omkring år 1700 färdigställt. Arbetena på den permanenta utställningen har fortsatt.

»*Silver från Borås och Ulricehamn*» visades under tiden 24 april-8 maj i *Borås*

museum, en utställning med ca 1 300 silverföremål, främst kyrkligt silver, från 1600-talet fram till vår tid.

Av tillfälliga utställningar vid *Göteborgs Arkeologiska Museum* kan nämnas »Gräva ut en forngrav», ett reportage i bild och text om en undersökning av en hällkista från stenåldern, illustrerat med fynd. På utställningen »Museijobb» visades olika arkeologiska arbetsmoment. Under namnet »Var och vad undersöker GAM» fördes denna utställning hösten 1965 runt till museets undersökningsplatser och demonstrerades för arbetare och museets kontaktmän.

År 1916 bildades Stiftelsen *Sigtuna Fornhem*, som förvärvade en sjuttonhundratalsgård i Sigtuna, där efter några år en begränsad utställning av fornfynd från stadens »svarta jord» kunde öppnas. Alltsedan dess ha de växande samlingarna, som innehålla värdefulla och i stor utsträckning unika föremål från den medeltida staden, förvarats i dessa ur museal synpunkt mindre lämpliga lokaler. Visserligen har man under alla år haft planer på en ny museibygnad, och olika förslag ha också presenterats, men dessa ha ej kunnat realiseras, då medel härför saknats. Sedan det gamla Fornhemmet i slutet av 1950-talet genomgått en välbehövlig restaurering, togo planerna emellertid allt fastare form, och tack vare donationer och anslag har nu en ny museibygnad, ritad av arkitekt SAR Folke Hederus, kunnat uppföras; den invigdes den 27 maj. Byggnaden innehåller en större utställnings-sal för de profana medeltida fynden och en mindre hall för en utställning, belysande stadens kyrkor och kloster. Dessutom finns en lokal för tillfälliga utställningar, magasin, konserveringsutrymme, arkiv, tjänsterum m. m. Den gamla byggnaden skall i fortsättningen användas för utställningen rörande stadens historia under senare århundraden.

Kalmar läns museum, som i samband med slottets påbörjade restaurering lämnat sina expeditionslokaler och flyttat till större utrymmen i gamla sjöbefäls-skolan (Skansen), har därmed också fått en sal för tillfälliga utställningar. I denna har visats en del nyförvärv, bl. a. framlidne museidirektören Rolf de Marés testamentariska gåva av guld- och silverföremål m. m., samt en samling äldre vapen, som testamenterats museet av lantbrukare A. Pihl, Kristdala. Bland andra fynd som visats var en ovanligt vacker båtyxa från Långlöt sn på Öland och en vikingatida silverskatt från Västrum sn i Småland. Radiokursen »Spår från tusentals år» har givit anledning till en presentation av fornsaker och fotografier av fornlämningar från hela länet.

Umeå museum har arrangerat en låneutställning över Västerbottens forntid, i första hand avsedd att konkretisera skolundervisningen i ämnet hembygdskunskap.

Nordiska Rådet för antropologisk forskning

Nordiska Rådet för antropologisk forskning har under tiden 6–13 mars dels hållit ett arbetssymposium i Wenner-Gren Center i Stockholm, dels varit samlat till sin fjärde session jämte årsförhandlingar. Till ny ordförande efter professor K. Vilkuna, Helsingfors, valdes rigsantikvar, professor P. V. Glob, Köpenhamn.

Årets symposium behandlade ett antal problem inom ämnesområdet »Classifica-

tion and Automatic Data Treatment». Det har letts av Dr. Jean-Claude Gardin, Marseille, Dr. Bernard Jaulin, Paris, samt Dr. Bohumil Soudský, Prag.

Dr. Gardin berörde skälen för en omprövning av principerna för arkeologiska beskrivningar i och med införandet av datateknik. Ett antal genomförda koder på stora material av keramik, redskap och vapen av metall samt ikonografiska dokument exemplifierade de riktlinjer efter vilka nya beskrivningssystem kan uppläggas.

Dr. Soudský demonstrerade hur ett omfattande material från en boplatz bearbetats i datamaskin med hjälp av ett antal sinnrikt upplagda koder.

Vid årssessionen hölls bl. a. föredrag av mag art. Knut Odner, Bergen, över ämnet »Økologiske studier i forbindelse med arkeologiske granskninger i et Vestnorskt høifjellsområde», av docent Evert Baudou, Stockholm, om »Ekologiska problem i mellersta Norrlands förhistoria» samt av intendent Carl Olof Cederlund, Stockholm, om »Maritim-arkeologisk försöksverksamhet i Östersjöområdet».

Symposium i Rotterdam

I Rotterdam har under tiden 21–23 mars hållits ett internationellt medeltidsarkeologiskt symposium, »Medieval Archaeology in the Centres of Old Towns».

Landsantikvarieorganisationen

Fil. lic. Sune Zachrisson, tidigare antikvarie vid Riksantikvarieämbetet, har fr. o. m. den 1 juni 1966 förordnats såsom t. f. landsantikvarie i Västerbottens län.

Aktuellt

Från Fornminnesavdelningens verksamhetsområde

Riksantikvarieämbetets fältarbeten har i sommar haft stor omfattning. I trakten av *Ronneby* i Blekinge har bl. a. undersökts en grav från äldre bronsålder och ett röse med en sekundärgrav från folkvandringstid. I *Lekaryd* i Småland undersöktes en brandgrav med en rik vapenutrustning från romersk järnålder. I Stockholm har två gravfält vid *Hjulsta* i *Spånga* undersökts, det ena med fynd bl. a. från äldre järnålder, det andra med skelettgravar från yngsta järnålder och en intilliggande boplatz från yngre järnålder. Liksom föregående år har vid *Viksjö*, *Järfälla* sn, Uppland undersökts skelettgravar, av vilka ett par genom silvermynt dateras till 1000-talet e. Kr. Undersökningarna i *Täby* har i år berört brand- och skelettgravar från vikingatiden, samt fyra stora husgrunder, som ännu ej kan dateras. Ämbetets undersökningar i Norrland har främst koncentrerats till den stora boplatzen vid *Hälla*, *Åsele* sn i Lappland. Kulturlagret är här 60–70 cm och har flera klart urskiljbara fyndhorisonter. Undersökningar har även utförts vid *Gräsvattnet* i *Tärna* sn.

Genom landsantikvarien i Stockholms län har en stensättning undersökts vid *Säby*, *Ingarö*, Uppland, med bl. a. en pincett från yngre bronsålder. I augusti påträffades på en av stenåldersboplatserna vid *St. Vika* på Södertörn en märklig djurhuvudklubba av grönsten, närmast i form av ett björnhuvud. Efterundersökning av platsen kommer att utföras.

Genom Gotlands fornsal har ett område med flera skeppssättningar undersökts i *Rannarve*, *Klinte* sn på Gotland. I en av skeppssättningarna påträffades bl. a. en husurna. Undersökningarna vid *Havor* i *Hablingbo* sn har i år koncentrerats till en husgrund strax utanför borgen. Grundens inre mått är 27 × 7 m och den är byggd i skalmursteknik. Bland fynden från 300- och 400-talen kan nämnas sju denarer. Mycket rika fynd har gjorts vid *Högbro*, *Halla* sn, där ca 130 gravar, de flesta brandgravar, har undersökts, en av dem med rikt vapeninnehåll samt hästmundering, spelbrickor, kam, fibula, fragment av glasbägare, m. m. Undersökningen av gravfältet vid *Barshalder* i *Gröllingbo* har fortsatt och gett rika fynd från vikingatiden, bl. a. kan nämnas en bildsten med tre män i en båt och ett hängkors av silver.

Genom läns museet i Kalmar har flera rösen undersökts vid *Gamleby* och *Oskarshamn* i Småland samt på Öland en rad hällkistor och skelettgravar, som framkommit vid odlings- och vägarbeten.

Vid *Tunnerstad Bengtsgård* på *Visingsö* har Jönköpings läns museum undersökt en 16 m stor hög. Förutom sekundärgravar från yngre järnålder påträffades fyra skelett med fynd från yngre stenålder, bl. a. en kniv, några pilspetsar samt skrapor, allt av flinta.

I *Snöstorp* sn i Halland har undersökts en stor hög med åtskilliga brandgravar från slutet av yngre bronsålder och från äldre järnålder. En stor stensättning med brätte har undersökts vid *Shalla* i *Sörby*, *Vessige* sn innehållande inte mindre än 11 brandgravar, bl. a. i små stenkistor, de flesta från yngre bronsålder, några från äldre järnålder. Bland andra undersökta gravar märks en rik vapengrav från äldre järnålder med böjt svärd, spjut och sköldbuckla.

I Hälsingland har genom landsantikvarien i Gävle undersökts en skelettgrav av en spånask. Vidare har en stor hög undersökts i *Söderala* sn.

Utgrävningarna vid *Bjurselet*, *Byske* sn i Västerbotten har fortsatt även i sommar. Fynden har varit talrika med bl. a. skrapor och avslag av flinta, kvarts och kvartsit, brända ben och stora mängder skörbränd sten. Tre flintyxor av *Bjurselet*typ samt en båtyxa har dessutom framkommit vid odling vid *Strandholm* i *Burträsk* sn.

Från byggnadsminnesavdelningens verksamhetsområde

Restaureringen av *S:t Petri* klosterkyrka i *Ystad* påbörjades under våren och samtidigt därmed har byggnadsarkeologiska undersökningar utförts av landsantikvarien i Lund. Rester av kalkmålningar har frilagts, dels en fris med vapensköldar som torde ha målats strax efter korets uppförande under förra hälften av 1300-talet, dels en senmedeltida dekoration. Framtagningen av de tidigare kända målningarna i långhusets valv från senare delen av 1200-talet har även påbörjats.

De omfattande utgrävningarna i kvarteret *Valdemar Atterdag* i *Halmstad* intill dominikanerklostret *Sankta Katarina* har fortsatt. Därvid påträffades en 6,2 × 12 m stor husgrund av trä med intill 1 m höga bevarade plankväggar, bl. a. innehållande en bordplanka till en båt. Husgrunden inneslöt en träränna samt en tunna med inristade bomärken. Bland fynden märks även krukskärvor till trefotsgritor, ett barkflöte och ett stycke av en trätallrik.

I *Gamla Lödöse* har undersökningarna fortsatt, dels med vissa provgrävningar, dels med kompletterande utgrävningar. Utgrävningarna av *Ekholmens* medeltida slott på *Slottsön* i *Trollhättan* har nu avslutats. En relativt stor medeltida borganläggning har grävts ut och kartlagts och åtskilliga fynd av betydande värde har gjorts. Även *Tumbergs* gamla medeltidskyrka har undersökts. Dess långhus var rektangulärt med i öster rakt avslutat kor. Kyrkans skalmurar hade vackert och väl utformad sockel. Bland lösfynden märks ett stycke av en runsten och några silverbrakteater.

I *Garda kyrka* på Gotland har vid undersökningar i långhuset ett nära nog fullständigt stengolv från romansk tid påträffats. I detsamma fanns nedlagda ett flertal bildstenar från 400-talet till 1000-talet. Vidare har grundmurar till ett med det romanska långhuset samtida absidkor blottats.

Strax söder om *Tumbo kyrkas* södra vägg har landsantikvarien i Södermanlands län undersökt en gravkista från tidig medeltid, byggd av omsorgsfullt valda stenhällar med en särskild nisch i väster för den dödes huvud. Kistan innehöll ett välbevarat skelett.

Från Museerna

Den 30 september öppnades på *Historiska Museet* utställningen »Innanför historiens portar». Samtidigt utgavs som de första banden av Bonniers »Den svenska historien», behandlande forntiden och medeltiden, rikt illustrerad med bl. a. material ur Statens Historiska Museums och andra museers samlingar.

Västmanlands läns Museum återinvigdes den 10 september i nya lokaler i Västerås slott i närvaro av H. M. Konungen. Bland det nyutställda materialet kan nämnas de praktfulla gravfynden från Tuna i Badelunda samt den stora, delvis unika samlingen profana och kyrkliga textilier som nu undersökts och konserverats vid Riksantikvarieämbetets textilavdelning.

Skånes hembygdsförbunds utställning »Skånsk stad-miljö i förvandling» har sedan november 1965 visats på nio platser i Skåne. »Lunds stadsbild» heter en utställning anordnad i *Lunds konsthall*.

Mats Åmarks samlingar i Antikvariskt-topografiska arkivet

I juni överlämnade teologie doktor Mats Åmark som gåva eill ATA sitt värdefulla primärmaterial rörande kyrkklockor. Den stor samlingen som upptar 3 hyllmeter är överskådligt ordnad i 16 större och 26 mindre pappkartonger.

Åmarks forskning har huvudsakligen gällt Sverige men även Norden och många andra europeiska länder. Utförligast är de svenska medeltidsklockorna behandlade och över dem har ett kortregister upprättats. I donationen ingår även anteckningsböcker med dagboksanteckningar från Åmarks inventeringsresor i Sverige mellan åren 1910-1943, samt en betydande samling svensk och internationell klocklitteratur, som nu tillförts Vitterhetsakademiens bibliotek.

Riksantikvarien

Till ny riksantikvarie efter Gösta Selling, som avgick med pension den 30 september, har utnämnts professor Sven B. F. Jansson.

Statens Historiska Museum

Till museidirektör och chef för Statens Historiska Museum har utnämnts intendenten vid Sundsvalls museum, Olof Isaksson.

Aktuellt

Från Fornminnesavdelningens verksamhetsområde

Inom F 5:s flottiljområde, *Ljungbyhed, Riseberga socken*, Skåne, har sex rösen undersökts, vilka ingår i ett större komplex omfattande ett 100-tal liknande anläggningar. Fyra av de undersökta rösena var fyndtomma, medan keramikskärvor av grovt gods påträffades i två. Rösena torde härröra från äldre järnålder.

I oktober innevarande år påträffades i en åker å *Karls 1¹⁰, Tingstäde socken*, Gotland, en så gott som orubbad silverskatt, bestående dels av mynt, ca 1 200, anglosachsiska, tyska, arabiska, bysantinska och skandinaviska, dels smycken och bitsilver. Skatten, vägande 3,85 kg, låg på ett djup av 15 cm under markytan och tycks varit nedlagd i en spånask, av vilken fragment bevarats. Ett ringspänne av silver påträffades på samma fyndort år 1965.

Vid *Inglinge hög*, Småland har den stora hällen som sedan länge lutat, åter rests, varvid det visade sig att endast 35 cm av den befann sig under markytan.

Vid de av Statens humanistiska Forskningsråd bekostade undersökningarna vid *Såntorp, Eggby socken*, Västergötland, har påträffats en liten kyrkogård med ett 30-tal skelett från tidig kristen tid. Kyrkogården omgärdas av en domarring och är anlagd på det gamla, genom odling och andra åtgärder delvis förstörda gravfältet från äldre järnålder. Bland fynden märkas ett antal järnknivar, varav en med silverlindat skaft, enkla kupiga bronshängen, en liten guldfigerring samt ett bysantinskt mynt för Basileios.

I samband med grustäkt företogs av landsantikvarien i Örebro en undersökning av en fornlämning på fastigheten *Vallby 3°, Kils socken*, Närke. Denna anläggning, som vid inventering för ekonomiska kartan registrerats såsom en närmast trapetsformig stensättning med tydlig kantkedja på båda långsidorna och ena kortsidan visade sig vid undersökningen bestå av en tresidig stensättning där två av sidorna var försedda med insvängd kantkedja, medan den tredje saknade klar begränsning. Med undantag av förekomsten av en mindre sot- och kolgrop var anläggningen fyndtom.

De under år 1965 genom Dalarnas museum påbörjade arkeologiska undersökningarna av en stenåldersboplats och ett järnåldersgravfält på *Vindförbergs udde i Oresjön, Ore socken*, Dalarna, har under innevarande år fortsatt. Bland fynden från stenåldersboplatsen märkes bl. a. ett antal kärnor för mikrospån av asktuff och gropornerade skärvor. Fynden från gravfältet, romersk järnålder och folkvandringstid, bestod bl. a. av kammar, pil- och spjutspetsar, sköldbuckla, fårsaxar. — Undersökningen har bekostats av Dalälvens regleringsförening.

En järnframställningsplats i *Sunnanänge, Leksands socken*, Dalarna, har delvis undersökts varvid bl. a. rester av en lerklinad ugn framkom. Undersökningen har bekostats av Leksands kommun.

Vid inventering av *Stora Bergvattnet*, Jämtland, påträffades en hittills okänd hällmålning. Denna har ännu ej frampreparerats och är således ej känd i sin helhet, men består synbarligen av en djurframställning, påminnande om övriga inom Norrlands-området kända hällmålningar.

Från Byggnadsminnesavdelningens verksamhetsområde

Innevarande år har på Riksantikvarieämbetets uppdrag en omläggning av de sanitära installationerna och avloppsledningarna på *Glimmingehus*, Skåne, utförts. Vid grävningens arbeten i samband därmed har vissa iakttagelser av arkeologiskt intresse kunnat göras. Strax norr om borgen påträffades på själva borggården grunderna till två byggnader. Endast ett mindre parti av dessa kunde emellertid undersökas och en mera omfattande utgrävning får ställas på framtiden. — Restaureringsarbeten har under året utförts på ruinen av det på 1400-talet uppförda *Gyllebo hus* vid Gyllebosjön i *Österleden*, Skåne. Restaureringen av den över två våningar höga borgruinen har möjliggjorts genom medel som ställts till förfogande av Kristianstads läns landsting.

Arkeologiska undersökningar har under hösten innevarande år företagits i *Roma klosterruin*, Gotland, i avsikt att fastställa konventsbyggnadernas läge och disposition. Undersökningarna har kunnat komma till stånd tack vare ett anslag från Berit Wallenbergs-stiftelsen. — Omfattande konserveringsarbeten har innevarande år utförts i *Helge And's ruin*, *Visby*, för medel som donerats av Bankdirektör Tage Cervin.

De sedan år 1964 pågående restaureringsarbetena på *Nydala kyrka*, Småland, har under året fortsatt. De antikvariska undersökningarna är nu avslutade och restaureringsarbetet beräknas vara slutfört under förra hälften av kommande år.

År 1965 påbörjades arbetet med utgrävningen av biskopsborgen i *Husaby*, Västergötland, under ledning av landsantikvarien i Skara. Arbetet har fortsatt under innevarande år, varvid bl. a. omfattande arbeten med konservering av murarna har utförts, som dock ännu ej slutförts. Anslag för detta ändamål har ställts till Riksantikvarieämbetets förfogande av Arbetsmarknadsstyrelsen. — *Grävsnäs slott*, Västergötland, har genomgått en grundlig översyn, vissa murpartier har konserverats och parken omkring slottet iordningställt. En plan för fortsatta arbeten är under utarbetande. — Arbetet med återställande av den gamla kyrkovägen i *V. Tunhem*, Västergötland, på västra sidan av Hunneberg pågår i samarbete med kommunen.

Byggnadshistoriska undersökningar har under året företagits i den kyrkoruin nära Skokloster, Uppland, som går under namnet *Flasta mur*. Byggnaden där består av ett absidförsett kor, långhus och torn. Sommarens arbete har bestått i friläggning av långhuset och tornet, byggnadens bäst bevarade delar, samt konservering av murarna. Avsikten är att kommande år frilägga koret och att konservera de sålunda framtagna murarna samt att därefter iordningställa kyrkogårdsområdet. Arbetet har bekostats av Riksantikvarieämbetet samt Arbetsmarknadsstyrelsen i form av arbetskraft som ställts till Skogsvårdsstyrelsens förfogande. — På *Mörby slottsruin*, *Fasterna socken*, Uppland, har innevarande år arbetet med

konsivering av murarna kunnat påbörjas för medel som ställts till Riksantikvarieämbetets förfogande av Arbetsmarknadsstyrelsen.

Preliminära undersökningar har företagits i *Forsa socken*, Hälsingland, varvid lämningar efter ett medeltida hus söder om kyrkan påträffats. Undersökningarna är icke slutförda.

Från Museerna

På *Historiska museet* firades den 28 november 300-årsminnet av Europas äldsta fornminneslag.

På *Västmanlands museum* visades från och med den 18 december utställningen »Arkeologi från luften».

I samarbete med museerna i Malmö och Kristianstad har Skånes hembygdsförbund sammanställt en skånsk variant av utställningen »Arkeologi från luften», bestående av ett urval av kapten Esse Ericssons, F 5, rika fotomaterial från Skåne. Utställningen som öppnades på *Kristianstad museum* kommer troligtvis att visas även på övriga skånska museer.

Från Vitterhetsakademien

Bankdirektör Tage Cervin har till Akademien donerat ett belopp av 100 000 kr. för fortsatt konsivering av *ruinerna i Visby*.

Landsantikvarieorganisationen

Fil. lic. Björn Hallerdt, landsantikvarie i Falun har utnämnts till intendent vid Sundsvalls museum.

Till landsantikvarie i Jämtlands län efter Lennart Björkqvist som avgår med pension har utnämnts fil. lic. Göran Rosander.

Fil. lic. Ingemar Tunander, landsantikvarie i Gävle är tjänstledig med fil. kand. Ingemar Svensson såsom vikarie.

Personnotiser

Från den 1 oktober innevarande år har fil. lic. E. Unnerbäck beviljats tjänstledighet från sin befattning såsom antikvarie vid Riksantikvarieämbetet, Byggnadsminnesavdelningen, för tjänstgöring hos 1965 års musei och utställningssakkunniga. Såsom vikarie tjänstgör fil. kand. R. A. Unnerbäck.

Till den nyinrättade befattningen som föredragande och sekreterare i Örebro stads kulturnämnd tillika medhjälpare åt museichefen i arbetet med utställningar vid museets konstsamlingar har utsetts fil. lic. Henrik Graebe.

Rättelse

S. 174: Fig. 1 och fig. 2 vändes.

S. 175: Hela bildsidan vändes.